

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12

Naročnina četrletno 15 Din,
polletno 30 Din, letno 60 Din,
za inozemstvo 90 Din.

Posamezne številke 1'50 Din.

Urednik in izdajatelj Ivan Zorec v Ljubljani.

Ljubljana, 10. februarja 1933.

Upravništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12

Poštočkovni račun

Ljubljana št. 16.176

Rokopisov ne vračamo.

Oglasi po tarifu.

Tiska tiskarna Makso Hrovatin v Ljubljani.

SLOVENSKA KRAJINA

Revindikacija Slovenske Krajine

Usoda je hotela, da je slovenski narod enkrat v dobi svojega življenja zamenjal svojo vlogo — vlogo neprestane obrambe in neprestanega umikanja pred agresivnostjo drugih narodov z vlogo revindikatorja. Dočim so mirovne pogodbe povsod drugod zasekale s svojimi krivicami globoko v slovensko telo, se nam je v Slovenski Krajini nasmejala po tolikih udarcih nepričakovana sreča, in dana nam je bila možnost, da vsaj nekoliko izbrišemo sledove krivice in nasilja, pod katerima je trpel naš narod v Slovenski Krajini celih tisoč let.

Z osvoboditvijo Slovenske Krajine izpod madžarskega jarma, smo se Slovenci znašli pred nalogo, da revindiciramo kraje, ki so bili od našega narodnega telesa že skoro popolnoma odtrgani. To usodno nalogo bi bila morala izvršiti ona generacija, ki je zrasla še v Avstriji, oziroma v madžarski državi, in ki je torej bila močno obremenjena z navlako avstrijske in madžarske tendenčne vzgoje. Predvsem mislim tu seveda na inteligenco. Kako je torej ta generacija inteligence doslej vršila svojo historično nalogo?

V prvi vrsti moramo ugotoviti, da pada odgovornost za uspeh, oziroma neuspeh, na tisto inteligenco, ki je prišla po prevratu iz ostalih slovenskih krajev v Slovensko Krajino. Domača inteligenca, kolikor se je ta svoje narodnosti sploh zavedala, je namreč bila tako maloštevilna, da že zaradi tega doslej ni mogla odločilno učinkovati. Glavni del naloge je bil namenjen torej naši inteligenci iz bivše Avstrije. Pri teh pa padeta na prvi pogled v oči dva, povsem različna tipa: prvi, ki je prišel v Slovensko Krajino po »službeni potrebi«, torej nekako v pregnanstvo, kakor si predstavlja naša inteligenca na žalost še dandanašnji Slovensko Krajino, in drugi, ki je sicer večinoma istotako, kakor prvi, slučajno prišel sem, a se je vendarle uživel v položaj in je ta del našega naroda zaradi njegovih naravnost odličnih lastnosti in zaradi njegove tople, slovenske duše celo vžljubil.

Priznati moramo, da so te vrste ljudje vložili mnogo napora in da so šli s precejšnjo ljubeznijo na delo, da pritegnejo prekmurske Slovence tudi duševno v nov položaj. Šli so med narod, ustanav-

ljali razne organizacije in društva, ustanavljali in širili so slovenski tisk po vaseh. V sorazmerju z energijo, potrošeno v ta namen, bi morala biti njih naloga že dovršena, zlasti če pomislimo, da je bila ledina orana tudi že pred osvoboditvijo. Pričakovati bi bilo, da bo naš tukajšnji narod vsaj približno tako kakor slovaški, ki je izšel iz svoje mrtvičnosti z elementarno silo v novo življenje, sledil temu naporu. Pa se ni zgodilo.

Res je, obstajajo društva in razne organizacije, res je, da se udeležujejo posamezniki tega življenja, toda narod stoji slej ko prej skeptično ob strani. Organizatorni delavci stoje osamljeni med množico pasivnega prebivalstva. Razen šolske mladine ne prehaja skoraj nič s svojega pasivnega stališča v aktivno življenje in človeku se zdi, da čuti narod pozavedno še vedno potrebo, da se brani proti nečemu z onim orožjem, ki mu je ohranilo obstoj skozi dolga stoletja tudi v najtežjih okolnostih, namreč s pasivnim odporom. Skratka: naša inteligenca za svoje napore ni našla tistega odziva, ki ga je pričakovala.

Tudi na gospodarskem polju je opaziti le majhen napredek. Slovenci se toliko ponasamo s svojim združništvom, pa ga navzlic temu nismo prenesli v Slovensko Krajino. V ostali Sloveniji je združna organizacija brezhibno izvedena in je do nedavna delovala v splošno zadovoljstvo in srečo prebivalstva. Za Slovensko Krajino pa precizno izdelani združni aparat Slovenije ni našel toliko razumevanja in ni imel toliko moči, da bi raztegnil svoj blagodejni vpliv tudi sem. Ljudstvo je tod še vedno izpostavljeno odiranju po raznih podeželskih oderuhih, pa tudi po denarnih organizacijah. Kdor pozna gorostasnosti in krivice, ki jih prizadeva oderuštvo tukajšnjemu ljudstvu, temu se morejo zježiti lasje.

In socialno? Kaj se je storilo za tisoče sezone emigracije? Kaj za tisoče stalnih izseljencev? Ali je novo življenje sploh že seglo po njih? In kaj se je storilo za tisoče težakov, kmetov brez zemlje? Ali so dobili zemljo, ki jo za svoj obstoj potrebujejo, brez vsakih pridržkov; ali niso morebiti s tem, da so sicer dobili zemljo, a so jo morali drago

plačati in s tem zabredli v dolgove, zašli v novo sužnost?

Vse to so vprašanja, ki so jih drugi narodi v revindiciranih pokrajinah že rešili. Spomnimo se samo Poljakov v bivši Rusiji, ali Slovakov. In če se je posrečilo drugim, zakaj se ni posrečilo nam?

Posrečilo se ni, ker onim, ki so bili za to poklicani, ni uspelo pridobiti si ljudskega zaupanja in tako ustvariti z ljudstvom duševno enoto, ki ima v sebi toliko sile, da prebrodi vse ovire. Posrečilo se vse to ni zaradi tega, ker naši ljudje niso prišli v imenu slovenskega naroda in njegove kulture in ker niso niti znali, niti hoteli potrkati na oni nezmojljivi čut, ki pravi Prekmurec, da je Slovenec in da je zaradi tega treba sodelovati s tistimi, ki nosijo v svojih dušah isti čut. Pač pa so prišli v imenu državne organizacije, ki pa je sama na sebi vedno mrzel stroj, civilizatoren sicer, a ne kulturn in zaradi tega nesposoben, sejati življenje v svežo, kipečo grudo Slovenske Krajine. »Prišlek.«

Naš kulturni problem

Ko je bila dne 12. avgusta 1919 Slovenska Krajina združena z ostalo Slovenijo, so se znašli prekmurski Slovenci na najvažnejšem prelomu v svoji zgodovini: osvobodili so se tisočletne pripadnosti k madžarskemu političnemu, socialnemu in kulturnemu sestavu — stali pa so pred vključevanjem v slovenski kulturni organizem, katerega narodnostni del so vedno tvorili. Kdor se poglobi v to stanje, bo spoznal, da podobnega prehoda ni doživel noben del slovenskega naroda. Prekmurec je bil kakor kmečki otrok, ki je leta taval po svetu, ko se je vrnil, je pa našel, da so si starši postavili med tem palačo: pripovedujejo mu, da je to sedaj tudi njegov dom, ginjen se skuša udomaćiti, vendar ne ve kam sesti in kako prijeti za žlico... Kako težak je tak prehod iz dobe v dobo in kako bolesten ter krivičen lahko postane, tega se niso zavedali politično-upravni in prosvetni činitelji, ki so ga morali usmeriti, tega niso razumeli in še danes ne razumejo premnogi, ki o Slovenski krajini javno ali zasebno sodijo.

Nekaj opozoril naj pojasni naš položaj ob osvobojenju!

V Krajino

Bilo je v jeseni 1929. leta, ko sem vstopil v prvo službo. Dobro se še spominjam, da nisem bil prav nič vesel, ko sem zvedel, da je moja prošnja ugodno rešena, kajti skoraj sem si na tihem želel, da bi ne bila. Dobil sem namreč mesto suplenta na zasebni višji gimnaziji v Murski Soboti.

O Murski Soboti in o Slovenski Krajini nisem imel bogve kako jasnih pojmov. Toda živel sem v razmerah, ki so me prisilile, da službe nisem mogel odkloniti.

Ko smo se prepeljali z vlakom čez Muro in sem zagledal pred seboj skoraj samo ravnino, ki je mejila na eni strani na nizko grmičevje, se bi bil najraje odpeljal spet proti domu. Ravnine nisem ljubil nikdar. Tudi Murska Sobotica sama me je precej razočarala. K sreči pa sem imel posebno v začetku toliko dela, da se nisem mogel udajati svojemu zadovoljstvu in preden sem se dodobra zavedel, sem se že privadil kraja in ljudi vsaj toliko, da so me začeli zanimati.

Kakor je že v navadi pri novincih, so tudi mene razni starejši kolegi hiteli opozarjati na to in ono. Skušali so me seznaniti z razmerami, posebno pa učenci, kakor so najboljše vedeli in znali. Poslušal sem jih in molčal, saj jim tudi nisem mogel v ničemer ugovarjati, ko mi je bilo še vse novo. Zelo pa

sem se začudil, ko so mi nekateri opisovali dijake kot lene, potuhnjene in nenadane ter mi svetovali, da jih trdno primem, da mi ne zrsejo čez glavo. To me je močno bolelo, kajti odločil sem se že pred nastopom službe, da bom skušal biti svojim učencem ne samo učitelj, temveč tudi tovariš, če že ne prijatelj. Zato je bil moj nastop v šoli v začetku precej drugačen, kakor sem si ga prej zamišljal. Toda kmalu sem spoznal, da niso učenci niti leni niti nenadani, še manj pa potuhnjeni. Spoznal sem, da so samo ustrašeni in da vidijo v učitelju namesto starejšega in izkušenega tovariša, edino nekakega strogega predstojnika, ki mu je edino le do tega, da jih čim bolj trdno drži na uzi in jim z vsemi sredstvi ubija v glavo tujo učenost in krati svobodo. Res je sicer, da njihovo znanje ni bilo bogve kako veliko in da včasih niso vedeli o stvarih in ljudeh, ki jih mestni učenec pozna že iz vsakdanjih razgovorov, toda tega ni bila kriva njihova lenoba, temveč okolica, v kateri so zrasli in živeli. Toda njihovo neznanje je nadomeščala živa želja, da se z vsem tem neznanim seznanijo in priznati moram, da sem potem, ko sem to spoznal, predaval s takim veseljem, kakor še nikdar poslej. Čutil sem namreč, da ne predavam gluhim ušesom in stenam, temveč da sledi mojim besedam večina učencev s takim zanimanjem, da bi me bilo pošteno sram, če bi jih razočaral s šolsko dolgočasnostjo. Da je bilo moje mnenje o tamkajšnjih učencih pravilno, se je izkazalo posebno jasno že po dveh letih, ko so morali, po uki-

nitvi gimnazije, oditi učenci na druge zavode po Sloveniji, in so mi njihovi ljubljanski profesorji vedeli povedati o njih samo dobro.

Vse to me je zelo razveselilo, kakor tudi preprosto ljudstvo, kolikor sem prišel z njim v dotiko. Bilo je namreč v svojem bistvu zdravo in pošteno, le silno prestrašeno in proti socialno višje stoječim preveč prihuljeno, kar pa je zakrivilo življenje pod Madžari, in priznati moram na našo sramoto — tudi del našega uradništva, ki se je obnašalo med njimi, kakor ohola gospoda proti svojemu tlačanu.

Pa tudi med učenci sem opazil neko nezdravo razmerje. Delili so se namreč ostro v dve skupini, v »liberalce« in »klerikalce«. Spominjam se, da smo se tudi mi v šoli razlikovali po političnem prepričanju, vendar pa smo si bili kljub temu vedno dobri tovariši, in če so med nami nastala nasprotja, smo jih uredili sami med seboj, kakor smo pač znali, največkrat seveda s tepežem. Tu pa je bilo drugače: »liberalci« in »klerikalci« so se med seboj sovražili, tožili učiteljem in skušali kjer koli so mogli škodovati drug drugemu pred predstojniki. To me je osupnilo, pa tudi pošteno ogorčilo, kajti od nekdanj sem cenil in spoštoval poštenega nasprotnika bolj kot hinavskega in neznačajnega somišljenika. Skušal sem vplivati nanje kolikor je bilo v moji moči in res sem v kratkem opazil tudi v tem oziru znatno izboljšanje, opazil pa sem na žalost tudi, da to nekaterim višjim glavam, ki so takrat vedrile in oblačile v političnih taborih v

Prekmurški Slovenci si niso prisvojili splošne rabe vseslovenske knjige — pač radi popolne politične ločenosti od slovenskega jedra, katere posledica je bila popolna nadvlada madžarsčine v šoli in v uradu. Zato se razvoj prekmurske pokrajinske književnosti na osnovi domačega narječja ni dovršil z ustvaritvijo enotnega slovenskega knjižnega jezika, marveč traja v publicističnem delu še danes. V dobi 200 let — od 1715 dalje — sta protestantska in katoliška skupina ustvarili nemajhno število nabožnih, šolskih in strokovnopolničnih del ter časopisov. Najpomembnejša predstavnik teh piscev sta protestant Števan Kuzmič s prevodom Novega zakona (1771) in katolik Mikloš Kuzmič s cerkvenimi in šolskimi deli okoli 1780. Dočim je pri protestantih s smrtjo Janoša Kardoša l. 1875. usahnila književna tvorba, je med katoliki oživila delavnost v novi smeri ob pobudi dr. Franca Ivančiča (koledar 1904, mesečnik 1908, tednik 1913 — vse izhaja še danes). Vedno bolj je pri katoliki prodiral tudi tisk iz ostale Slovenije, ki so ga širili duhovniki. Miselnost in delo protestantov pa dovolj označuje na pr. izjava pastora v Puconcih l. 1899.: »... celotna biblija nam ni potrebna, zakaj pokrajina naglo napreduje v osvajanju madžarsčine«, zlasti pa njih sodelovanje pri madžarizatoričnem društvu v listu v Soboti.

V boju za osvoboditev Slovenske Krajine je zagovarjal madžarske zahteve po naši zemlji naš rojak prof. A. Mikola, ki je pod »znanstveno« pa-

tronanco peštanskega slavista J. Melicha postavil trditev, da so prekmurški Slovenci »vendski« narod, ki so potomci Vandalov in imajo svoj samostojen jezik, povsem različen od slovenskega. Ko je l. 1922. nehal z izdajanjem lista v tem duhu, so nadaljevali pisanje o »vendslovenstvu« naši protestanti v novem mesečniku »Düsevní list«, ki je opustil madžarski črkopis šele pred letom, medtem ko so katoliki rabili v svojem tisku že pred vojno gajico. In je vendar protestant Sever že leta 1747. imenoval svoje čitatelje »slovenski narod« (prva izpričana raba tega naziva v slovenski knjižnici), Kuzmič pa je l. 1771. pisal o sorodstvu »vogrskih Slovencev« s »Kranjci in Štajerci!« Mislim, da bo marsikdo razumel, da nam ni bilo posebno simpatično — spričo gornjih izvajanj — ako so proglašali nekateri protestante v Slovenski Krajini za kulturno naprednejši in bolj državotvoren del našega ljudstva. Prav je videl dr. Fr. Sušnik, ko je zapisal: Katoliki bodo kljub Kleklu in Baši ostali državljani drugega reda...

V naše šole se je takoj uvedla knjižna slovenščina, le katekizem je ostal še nekaj časa v narječju. Toda nekaterim se to ne zdi dovolj: čudijo in celo zgražajo se, zakaj izhaja še danes nekaj skromnih publikacij v narječju. No, takim ljudem je mogoče odgovoriti le tako, da jim daš v roke prekmurški tisk in zahtevaš, da ga popolnoma razumejo! — Mi pa verujemo v zdrav razvoj.

Vilko Novak.

Politična in narodna vzgoja prekmurskih Slovencev

Ta sestavek ni pisan kot napad proti komurkoli in nima nikake določene smeri, razen opomniti vse tiste, ki danes ustvarjajo, oziroma oblikujejo prekmursko narodno dušo in ljudi politično vzgajajo. To tem bolj, ker do danes ni nihče javno in naravnost ali odobrilo ali obsodilo dela vseh onih, ki so kdaj vršili svojo uradniško dolžnost in obenem vršili svoje kulturno poslanstvo v Slovenski Krajini.

Pravo politično in narodno življenje se je pri nas začelo šele po vojni, torej ob priključitvi k novi državi. Danes po petnajstih letih dela bi morali biti vidni sadovi, ki jih je obrodilo vse delo, in dovolj jasni, da bi to delo lahko sodili. Toda če danes potegnemo črto in napravimo obračun, tedaj moramo priznati, da ni bilo vse tako, kot bi moralo biti, da je bilo celo mnogo zgrešenega, mnogo zanemarnjenega. Danes lahko rečemo, da je bilo vse preveč brez smotra delano, čisto preveč ozkosrčno in z osebnega stališča in neredno tudi zaradi osebnih zaslug, če že ne zaradi koristi. Drugič pa so vsi oni, ki so prihajali k nam, zidali brez pravega razumevanja, da je duševni obraz naših ljudi vse drugačen kot miselnost, bodisi Kranjca ali pa Primorca, da je pri nas treba postaviti šele osnovo in na tej zidati dalje, torej postaviti vsaj približno to, kar ima druga Slovenija. Naši ljudje so bili vzgojeni suženjsko, kakršne so Madžari baš potrebovali, da so lahko gospodarili. Narodna zavest nikakor ni bila tako visoka, kot se včasih poje o tem, temveč je to bila podzavest, bolj zaradi imena, ki se je ohranilo ob jeziku, nikoli pa se ni dvignila ta podzavest do primerjave dveh besed: Vogrski Slovenci in Magyar haza! Isti odnos je danes, bi

dejal, med besedami: Prekmurški Slovenci in Jugoslavija. Kulturno življenje je bilo pod povprečno višino v Sloveniji. Vse, kar je bilo pomembnejšega, so dale zadnjih dvajset let »Novine« in »Kalendar«. Stika z drugo Slovenijo sploh ni bilo, razen da so naši bratje kdaj romali na Štajersko. V Sloveniji tudi ni bilo zanimanja za Slov. Krajino, in ob priključitvi je bilo Prekmurje večini ljudi neznana dežela. Torej je bila ob prihodu slovenskega uradništva to dežela, ki jo je bilo treba šele gnesti, ostvariti za njo novega duha. In tu se je pokazalo, da ni bilo tedaj nikogar, ki bi se bil zavedal, kaj je treba storiti, da je treba sem poslati vsaj neko centralno osebnost, ki bi bila ustvarjalna, ki bi znala zagrabiti delo na pravem koncu, nasprotno so dostikrat pošiljali sem ljudi za kazni zaradi službenih prestopkov. In kar je uradništvo delalo, je delalo brez pravega vodstva. Nihče se nikdar ni vprašal, v kakšno smer gre razvoj pokrajine. Vse je bilo prepuščeno osebnim iniciativam, osebnemu razpoloženju, kolikor je pač bil kdo sam dovzeten za kulturno delo.

Ta dovzetnost pa je bila žal majhna, in kdor je bil sem službeno nameščen, je želel, da se kolikor mogoče hitro poslovijo. Tako se je izkazalo, da slovenski uradnik, slovenski inteligent ni bil pripravljen za svoje kulturno poslanstvo, najmanj pa v takem pravcu, kot bi to bilo potrebno, v smislu slovenske kulture, ki kot taka ni ne »klerikalna« in ne »liberalna«. Priznam pa, da je bil včasih odpor s strani domače inteligence tudi dovolj velik, da je vsaj marsikomu jemal pravi razmah, če že ni oviral vztrajnega dela. Tu pripisujem krivdo nestrpnosti obojih. Tako se je inteligenca, prihajajoča

iz drugih krajev Slovenije, ustavljala najrajši v Murški Soboti ali v Lendavi, kjer je na čudo tudi obilo najrazličnejših in vmes prav brezmiselnih društev, ki nimajo pomena za probujo kmečkega ljudstva. Ti dve mesti sta pač po svojem značaju najmanj prekmurški, razen toliko, da je n. pr. Murška Soba mešanica ver in narodnosti. Tudi je tu treba za našega človeka največ odpora na vse strani. Prihajajoča inteligenca je že bila tudi z vsega početka opozorjena na neko madžaronstvo in je vodila vedno ostro borbo proti njemu — brez vsake večje potrebe. To se je imenovalo kulturno delo. Prepogosto je ta borba dobila značaj osebnih sporov, kar seve ni moglo roditi nikakih uspehov. Moram torej povedati, da naša inteligenca — in to ona, ki se šteje za boljše, ki je torej nastavljena v obeh mestih — ni ustvarila za kmečki narod prav nič; da je vse, kar je ustvarjenega, delo učiteljstva, ki je raztreseno po vaseh, in pa nekaj domače inteligence z »Novinami« na čelu. To podeželsko učiteljstvo je največ pripomoglo k prebujanju ljudstva in se je izkazalo sposobno za delo, kolikor se ni udinjalo nekemu nezdravemu nacionalizmu.

Že v začetku sem dejal, da je treba pri nas počasneje zidati, da se ustvari dobra osnova. A so ljudje, v sebi nejasni in nestrpní, ki bi hoteli čez noč preobraziti ljudsko dušo v smislu svojega pojmovanja narodnosti. Komaj je ljudstvo začelo jasneje spoznavati, ker mu je bilo skozi stoletja v podzavesti, kam po svoji narodnosti pripada, in preden mu je ta pojem prešel v živo zavest, že je morala mladina dojeti skrivnost, da ima v Dravski banovini toliko in toliko bratcev in marsikaj drugega. Vse to ostaja v ljudski duši na površini, ker je ljudstvo prepričano, da nobena nova politična tvorba nima več pomena, če zapiha druga sapica. Naši ljudje so vajeni, da piše vedno kakšen veter in ne jemljejo teh stvari resno. To stanje postaja včasih brezupno smešno. Žalostno se mi zdi to, da danes ni v Slovenski Krajini osebnosti, ki bi sprevidela vrtoglavo dosedanjih metod dela in bi bila ob enem tako močna, da bi vse delo usmerila v plodnejšo smer in izločila, kar je morda dobro drugod, a je nesmiselno za Prekmurce.

Radoveden sem, če n. pr. v Makedoniji učitelji dobivajo naročila in opomine, zakaj niso v svoji vasi še ustanovili tega ali onega društva, ko je samo on edini vpisan, in to še bolj radi članarine, ne da bi se sam mogel udeleževati, ker je pač od mesta preoddaljen. Ta opomba ni smešna, temveč naj samo dokazuje, kako se vse vrši. Za kar bi bili povsod drugod ljudje kolikor toliko dostopni, lahko doživi na prekmurskih tleh popoln poraz, razen seveda Murske Sobe in Dolnje Lendave, kjer je precej tako zvanega naprednega uradništva. Zato se danes pogreša v Prekmurju vse bolj kot kdaj prej centralna osebnost, ki bi, stoječ na vidnem mestu, uravnavala ves tek kulturnega prebujanja in čeprav včasih po lastnih strugah, različnih od onih po drugih krajih. Domača inteligenca sicer to dela v nekem pravcu, vendar ker je vedno v nasprotju z nedomačo, in se mi zdi preveč reakcionarna, za hiter razvoj nesposobna, je tudi tu vse razbito. Neredki so pojavi odkrite borbe med domačo, vsaj starejšo, in med priseljeno inteligenco. Razvoj, ki ga vodijo »Novine« (imenovati je treba ta list, ker mu moramo priznati največ zaslug za probujo širokih kmečkih množic) je postal preveč ozek, prepočasen, imajoč zaslonbo v starejšem kmečkem

Murški Soboti, ni bilo vseh. In kljub mojim resnim naporom, da združim dijake vsaj pri kulturnem delu na nestrankarski podlagi, se mi to ni posrečilo, ker so se dijaki z bali svojih starejših voditeljev, od katerih so bili odvisni, in dasi so kmalu spoznali, da ni prav, kar delajo.

Preverjen pa sem, da bi tudi tukaj dočakal uspeh, če bi mi bilo usojeno delj časa ostati v Murški Soboti, iz katere sem moral po zaslugi nekaterih »dobrih« ljudi oditi že po treh mesecih.

*

Napisal sem te-le vrstice v spomin na svoje nekdane učence in na Slovensko Krajino, kamor sem prišel kot tujec-prišleček, zapustil pa jo kot prijatelj, obenem pa v upanju, da bodo prišli za Slovensko Krajino kmalu lepši časi, saj ji raste mladina — ki se je zbrala zadnji čas okoli »Novega časa« —, ki je posvetila vse svoje delo in svojo ljubezen Slovenski Krajini in med katero sem z veseljem opazil nekatere svoje bivše učence.

V. K.

Murska Soba

Za tiste, ki je še nikoli niso videli, je nekako sibirsko, napol mongolsko mesto, ki se ga je vredno izogibati. Za tiste, ki so prišli, se poglabili vanjo in se udomačili, je bila nadvse prijetno bivališče. Mladi prekmurški inteligenci pa je mačeha.

Od daleč opaziš dva zvonika: katoliške in evangeljske cerkve. Židovska sinagoga ga nima in se ti skriva. Poleg zvonikov opaziš dva visoka dimnika, edini priči domačega kapitala. Pod enim predelujejo meso, pod drugim meljejo moko. Lastnik zad-

njega je bil primoran odpustiti precej delavcev. (Kdo bi se čutil v tem za kapital tako težkih časih!) Največje poslopje v mestu je dvonadstropno in je vendar tako visoko, da pritlična stavba ljudske šole, ki se naslanja nanjo, kar izginja, najmanjše hiše pa so pravi, včasih s slamo kriti kmetjski domovi, in v njih bivajo kmetje. Taki domovi pa se stiskajo v stranskih ulicah, popotnik, ki se ustavi v mestu, jih niti ne opazi. Na glavni cesti ne naletiš na hišo, kakor je »Figovec« na Dunajski v Ljubljani. Enonadstropnih hiš je mnogo. Dve kavarni. Gostiln ne manjka. Zvočni film, ki tako slovi, da je že sam »Pohod« pisal o njem. Pet denarnih zavodov. Izredno število trgovin. Bolnica, kjer morate ob hudih časih ležati kar dva bolnika na eni postelji in v kateri menda še danes manjka en primarij. Zdravstveni dom. Pet zdravnikov. Dve lekarni. Okrajno sodišče, kjer bodo v kratkem namestili še dva sodnika. Cel kup odvetniških pisarn. Okrajno glavarstvo in pač vsi uradi, ki so potrebni na središču okraja. V mestu je nameščena četa dravskega divizijskega pešpolka. Razume se, da imamo tudi električno razsvetljavo. In postajo, ki vanjo prileze »Mariška« dvakrat na dan. Ljubljana ima svoj grad in je ponosna nanj — tudi mi ga imamo, le da molčimo o njem. Tivoli — tudi mi imamo park, zraven njega drevored, kakršnega ne najdeš v Ljubljani, povrh pa še fazanerijo. Šiška — naše Turopolje, ki je zrastle v dveh letih in sliči veliki vasi. Kolodvorska cesta — tudi nje ne pogrešamo in njenega blata, ki ti ob prihodu prav tako jemlje veselje, kakor razočara vsakega tujca blatna Kolodvorska cesta v Ljubljani.

Po cestah srečavaš ljudi katoliške, evangeljske in židovske veroizpovedi, vse pomešane. Čuješ knjižno slovenščino, prekmurščino, madžarsčino, in čez par let se bo uveljavila še francoščina,

če bo krožek, ki so ga ustanovili pred meseci, uspešno napredoval. »Madžari« govore med seboj madžarski. Slovenci govore z njimi — kolikor govore — nemški, včasih tudi slovenski in takrat dobivajo odgovore v mešanici domačega narječja in knjižne slovenščine. Židje se poslužujejo medsebojno nemščine, z »Madžari« govore madžarski, s Slovenci pa se menijo v domači ali knjižni slovenščini. Čistokrvni domačini občujejo med seboj v narječju, s priseljenimi Slovenci pa se skušajo pomeniti v čisti slovenščini. V bližini mesta imajo cigani svojo lastno vas, in njihove žene ter otroci se ves božji dan klatijo po mestu. Pobirajo čike in prosjačijo po kmetih. Med seboj govore ciganski, z vsemi ostalimi v domačem narječju. Vsa ta mešanica pa dobi drugo lice ob nedeljah in praznikih, ko se po glavnih ulicah vale goste množice okoliškega ljudstva. Takrat slišiš blaglasno — vsaj nekateri strokovnjaki trdijo, da je taka — prekmursko, to je slovensko govorico. Vse drugo se zgubi, izgine.

Kako je s tako zvano »madžarsko manjšino« v Murški Soboti? Takoj naj pribijem dejstvo, da take manjšine v mestu ni, pa čeprav se nekateri celo borijo proti njej. Dvoje, troje pravih madžarskih družin ne more tvoriti manjšine. Pičlo število ostalih občanov pa, ki se štejejo za Madžare, ali jih čisto drugi gledajo kot take, so sinovi pristnih prekmurskih očakov in ženic, ki madžarsčine niti od daleč ne obvladajo. Njihovi sinovi se s odtujili od njih, ker so imeli za to pred 1918. letom pač tisoč razlogov. Ljudje, ki jih je prineslo osvobodjenje v Slov. Krajino, teh zgublencev niso skušali prikleniti nase, takrat je nastal prepad, ki zija še danes. »Madžara« se ogibaj kolikor se da, ne sklepaj ž njim globlji znanstva, kaj šele prijateljstva, pusti ga, naj živi v svojem madžarskem oko-

rodu, ki ni bil dovolj prožen, da bi se bil privadil knjižni slovenščini. Kajpak, mlajši rod ne občuti nasproti njej nikakega odpora, in se celo rad zateka k drugim slovenskim časopisom.

Če v tej zvezi omenim politično vzgojo našega ljudstva posebej, moram samo povedati, da se nazorneje kot danes še ni nikdar pokazalo, kako pogubna je njena smer. Do prevrata nismo imeli nikake politične svobode.

Vsak bodi

naročnik

tednika „Slovenija“

Podal sem sliko naših razmer, ki mora v danih razmerah biti nepopolna, a vendar nekoliko osvetljuje desorganizacijo vsega dela in zgrešeno pojmovanje kulturnih in prosvetnih nalog odločilnih ljudi. Prav tega, kar je pri nas najbolj potrebno, se še ni nihče odločno lotil, to je pravega prosvetnega dela v naših vaseh, kakor ga nahajamo drugod po Sloveniji. Kje so knjižnice, kje ljudski odri, kje prosvetna društva, ki to ime zaslužijo. Učiteljstvo samo ne more vsega, saj si mora za prireditve sproti postavljati odre in se boriti z raznimi drugimi težkočami. Pa tudi ne nikake pomoči iz našega kulturnega središča, Ljubljane. Na tem področju nas čaka torej še ogromno dela.

Druga pereča zadeva je vprašanje mursko-sobotske gimnazije, in pojasnila o njej ne bi bili veseli tisti, ki so odločali o njeni usodi. Bati se je, da bo kulturnemu razvoju Slovenske Krajine ukinitve višjih razredov silno škodovala. Vprašujem se, katera gimnazija v Sloveniji bi bila potrebnejša kot ta. A kaj hočemo z današnjim nestvorom? Ali bi ne bilo bolje, da še te razrede zapremo? Slovenija za enkrat še ni pokazala tistega razumevanja za naše življenske zadeve, ki bi ga upravičeno od nje pričakovali.

S temi vrsticami sem hotel samo naznačiti, kje vidim glavne hibe našega življenja in opomniti odgovorne ljudi, da se pravilneje lotijo svojih nalog. Čas bi bil za vse Slovence, da se začnejo bolj brigati za zadeve in usodo naše Krajine. Kaj nam pomaga sicer ves napredek naše kulturne centrale, ako življenje v zaledju ni zdravo. Naj dogradi Ljubljana kulturo, ki bo stala ob rami evropski, malo bo pomenila, ako ne segajo njene žile do zadnjega obmejnega kraja. Primorska in Koroška sta odrezani od našega središča. Slov. Krajina pa še dolgo ne bo tako vzgojena, da bi odtehtala, kar smo izgubili. Ni to delo stoletij, temveč smotreno delo dveh desetletij, pa res smotno delo, postavljeno na trdne temelje. Kranje Miško.

Širite in naročajte naš tednik!

K medsebojnim stikom

Do srede minulega stoletja so slovenski kulturni delavci prav malo vedeli o prekmurskih Slovencih in prekmurski slovenski o ostalih pokrajinah. V preporodni dobi je vzbudil Štefan Küzmič zanimanje za prekmurščino in vedno več je bilo preporediteljev, ki so vedeli za prekmurske Slovence. Tako je vedel zanje Žiga Popovič, ki je imel Küzmičev Novi zakon iz l. 1771. Koroški jezuit Ožbalt Gutsman je označil v slovnici iz l. 1777. Prekmurce z »Windem«.

Medtem se je živo zanimal za prekmurščino patriarh slavistike, Čeh Dobrovsky in vplival na Slovence. Morda je Valentin Vodnik imel v mislih Prekmurce, ko je v »Povedanju od slovenskiga jezika« v Lublanskim novizah l. 1797. prišteval k slovanskim narodom »Vende, Vandale«.

Jernej Kopitar med pisanjem svoje slovnice še ni vedel za Prekmurce. Toda potem, ko je pri Čehu Zlobickem čital Küzmiča, je od 1809. naprej v pismih in spisih govoril o pripadnosti Prekmurcev k Slovincem.

V Gradcu je Janez Nep. Primic v 2. desetletju 19. stoletja v svojih spisih štel Prekmurce med Slovence.

Stiki prekmurskih Slovencev z ostalimi so bili do začetka 20. stoletja v glavnem delo dveh mož: Božidarja Raiča in Antona Trstenjaka.

Raič je l. 1860. obiskal vso Slovensko Krajino in je del svojega spisa »Črtice o Prekmurcih in o njihovem govoru« priobčil v Levstikovem »Napreju« l. 1863., v celoti pa v Narodnem koledarju in Letop. Mat. Slov. 1868 (53—76). Gotovo sta z njim v zvezi dva kulturno-politična dopisa iz Belincev v »Slov. Narodu« 1869. Njegova zasluga je bila, da je imela Slov. Matica že prvo leto člane v Slov. Krajini. V Letopisu M. S. 1869 je objavil Raič članek »Prekmurski knjižniki pa knjige« (57—84). Omenjena Raičeva spisa sta bila za dolgo dobo največ in najboljše, kar se je napisalo o prekmurskih Slovencih. V celovškem »Slovincu« in »Slovenskem narodu« pa je Raič pri obravnavi slehernega slovenskega vprašanja pritegnil tudi Prekmurce, bodisi v člankih o zedinjeni Sloveniji, o šolstvu, cerkvenih zadevah itd.

Raičevo delo je prevzel Trstenjak, ki je poleg manjših obvestil v Ljubljanskem Zvonu 1901, 1904 in 1910 vsestransko opisal življenje »ogrskih Slovencev«. Tehtna je tudi njegova knjižica »Slovinci v šomodski županiji na Ogrskem« (1904/5).

Tedaj pa je sprejel skrb za spoznavanje prekmurskih Slovencev mariborsko Zgodovinsko društvo s svojim Časopisom, ki je objavil zlasti zgodovinski rokopis »Starine...« in Küharjevo »Narodno blago«.

Po osvobojenju se je spoznavanje Slovenske Krajine razširilo in poglobilo, žal, da ne vselej tako, kakor bi bilo prav.

Vilko Novak.

Rabski Slovenci

Narodopisno sega Slovenska Krajina preko naše meje, do Monoštra na Madžarskem. V mesecu osvobojenja Slovenske Krajine leta 1919. so »Novine« pisale:

»Znate pot do Šentgotharda, kjer vrtela nosi Raba? Tam slovenska bo zastava slavno-dično plahotala!«

Toda mirovna konferenca je potegnila mejo čez razvodje med Muro in Rabo, tako da je ostalo po trianonskem miru devet slovenskih vasi v madžarski državi. To so sledeči kraji (v oklepaju število prebivalstva): Slovenska ves (760), Sakalóveci (546), Štévánovci (513), Andovci (286), Otkóvci (236), Vérico (176), Ritkaróvci (224), Dolnji Senik (713), Gornji Senik (1580). Dodati je treba še, da živi mnogo rabskih Slovencev v Ameriki in drugje v tujini, tako da jih je skupno okoli 6000.

Edina njihova slovenska knjiga je molitvenik, ki ga je l. 1783. izdal Mikloš Küzmič in je doživel do danes 17 izdaj.

Prebivalci teh krajev imenujejo sami sebe — kakor običajno povsod v Slovenski Krajini — s praobliko narodnega imena: »Slóven, Slóvenec«, enako kakor še Beneški Slovenci. Njihovo slovensko pripadnost je priznal v delu »Die österreich-ungarische Monarchie im Wort u. Bild« v IV. zv., s. 378 pisec članka o železni županiji. Šematizem sombotelske škofije označuje jezik teh župnij z »lingua slovenica«.

Gmotni položaj jih sili, da si iščejo kruha po madžarskih veleposestvih kot sezonski delavci, v madžarskih tovarnah in v Ameriki.

In njihova bodočnost? Jezikoslovec in narodopisec dr. Avgust Pavel je zapisal o njej (Etnolog IV, 125): »Teh devet slovenskih vasi se s tako naglico madžarizira, da jim komaj prisodim še nekaj dob človeškega življenja, ko bodo izgubile svoj več kot tisoč let ohranjeni slovanski značaj in se bodo popolnoma potopile v madžarstvo.«

Kadar mislimo na Slovensko Krajino, ne smemo pozabiti na najsevernejši del slovenskega ozemlja, kjer žive rabski Slovenci. V. Novak.

Prekmursko pismo

Velecenjeni gospon reditelj!

Ar mam Vaš list zelo rad, san Van namenil napisati, ka je novoga na tom božem sveti. Nedavno toga so nan pisali naš góspón misijonar s Kitajskoga da se tan Kitajci no Japonci kučejo, ali kak pravijo, bog Japonce rajši ma, kak pa Kitajce. Pišejo nan nadále, ka Kitajcom strašno lágoje ide. Dače nemrejo pláčati, záto pláčújejo z živinoj. Preci žalostno, nej? Nekši mandarin, ali kok se te te visoke živine zovejo, je kot pravijo predložo kitajskomi parlamenti (če je to ešče resan parlament), ka prej prpra nede trbélo več voziti v držovo, ar ga bodo sami prdelali in to tak, da do papére, ktere dobijo namesto penez za dovek, v mlini zmleli. Stoga dobijo, tak se bar pravi, pravi, precik hūdi prper. Sam mandarin ga je sprobao na nekšen psi, kteri je na mestu krkno. Sam ne vem, kak, ali prišlo mi je na miseo, da bi takši prpeo tudi pri nos lahko napravili. Ka mislite? Tudi mamó dosta dela, pa nemamo cajta misliti na preštímáne medvedke, pa tudi v kakše vesele gorice nemremo iti. Tudi turnamo precí, ve pa Vi, gospon rediteo, dobro znáte, ka je po trdom deli takše turnaje praf lúšno. Prilike pa itak téliko! Ar mamó tudi s časom grížo, Vas prav lepo pozdrávlam in želim veselo sveto leto, pa le glejte, da či pridete do korita, nete svega sami požlámpali, liki tudi drugim kaj pústite. Janoš.

Sobote kulturne koristi, bo ostala ta zanjo le eksekucijsko središče.

Pri vsem tem, kar ima in česar nima, se mi zdi Murska Sobota, če jo gledam z duhovnimi očmi, nekam votla. Njeno dejanje in nehanje sloni na neki neresnični, umetni bazi brez korenin. Zakaj? Manjka ji mladih, pristno domačih, zdravih sokov, ki bi se morali stekati z dežele in jamčiti za njen nadaljnji napredek, ji dati pomen in tehtnejšo vsebino. V tem pogledu ugotavljam stoddotno odsotnost in mrtvilo, in čim bolj se Murska Sobota napihuje, tem bolj razstopajo njene suhe kosti. Nad mestom plava duh malomeščanstva in kruhoborstva. Mislimo, da moramo biti vsepovsod udeleženi, da moramo potrditi, kar drugi zatrjujejo, in biti celo v prvi vrsti. Življenske modrosti se učimo iz slovenskih dnevnikov — dalje ne sega naše obzorje. Prekomodni smo, da bi si ustvarili lastno sodbo o tem, kar je za nas nujno. Verujemo, ali tudi ne verujemo v ideje, ki jih javno izpovedujemo. Saj to niti ni važno. Kar tako nekam gremo in vseeno nam je, kam pridemo. Zdi se mi, da živimo v razmerah, kot jih je opisoval naš Cankar: mnogo lažnivega rodoljubarstva je med nami. Imeti na jeziku besedo narod in v istem hipu ogoljufati ta narod za stotisoče, se mi v takem ozračju ne bi zdelo nemogoče, in nič novega ne bi bilo, če bi se kak ugleden narodnjak, da mu pomaga do javne karijere, zvezal z nekom, ki smo ga šteli včeraj še med svoje odločne nasprotnike.

Slovenska Krajina ima danes svojo lastno mladostno inteligenco: nad 70 akademikov. Čudno: Murska Sobota jim je tuja, mrzla kakor led. To sta dva svetova. Mogoče bosta kedaj trčila vkup. Takrat ne bi šlo brez očitkov in menda tudi ne brez eksistenčnih žrtv. Prelom med pokolenji je bil vedno krut.

Jože Tivadar.

lju, mi pa v svojem, v tej in tej dvorani prepovej čardaš, ker čardaš predstavlja manjšino, čeprav ga vsi radi plešejo in ga plešejo po vsej Srbiji, ne podpiraj SK Mure, ne vpisuj se vanjo, ker to je ognjišče Madžarov, in kako bi bilo videti, če bi prišli v njej Slovenci do harve in besede, ne udeležuj se zabav in prireditev, o katerih domnevaš, da imajo madžarski značaj, in kaj zato, če si bo kakšen tujec mislil, da ga je vlak pomotoma zanesel v Szombathely. Pa se čudite, če se je ob desetletnici osvobojenja Slovenske Krajine zgodilo, da so bile vse hiše okrašene s trobojnicami, le na poslopju, pred katerim so na odru stali dostojanstveniki in gledali slavnostni sprevod, ni bilo zastave. Če bi lastnik tiste hiše imel med Slovenci vsaj enega dobrega znanca, bi se sramoval takega izzivanja. Če bi bili Slovenci takoj ob prihodu zavzeli nasproti »Madžarom« boljše taktiko, bi bilo sožitje z njimi danes vse drugačno. S pohodnostvom ni mogoče doseči ničesar. Pa tudi drugi načini niso vsi posrečeni in uspešni, kar se bo dalo razbrati iz nadaljnjih vrst.

Društveno življenje je razvito do največje mere, tako da ti dela članarina včasih kar prevelike skrbi in da ni nikogar, ki ne bi mogel najti primerne družbe, če ga miče delo. No, delo vseh društev ni tako, da bi vselej delalo čast svojemu imenu in boljše bi morda bilo, če bi ga na ljubo ideji spremenili. Skoraj vsako društvo priredi vsaj enkrat na leto veselico. Razen tega se poleti odpirajo vrtovi z zabavami kar po vrsti. Slede prireditve okoliških gasilskih društev. Vsak večer se lahko zabavaš v kavarnah, kjer točijo tudi vino. Zabav je torej več, kot jih je treba, in nikomur ni dolgčas.

Govorijo o Murski Soboti kot o kulturnem središču Slovenske Krajine. Tu so se tiskali pred nekaj tedni kar štirje časopisi za Prekmurje! Knjiž-

nici imata Meščanski dom in Sokol. Vsako nedeljo in soboto se vrši po ena kinematografska predstava, enkrat na mesec pa gledališka predstava v Sokolskem domu. Francoski krožek pridno dela. To bo približno vse. Javne knjižnice ni. Čitalnice ni. Prosvetnega društva, ki bi skrbelo za kulturno propagando, prirejalo predavanja in igre, ni. Nekdo ga bo moral prej ali slej ustanoviti. Da, gimnazija, skoraj bi pozabil nanjo, najbrže zato, ker ne predstavlja ničesar novega. Štirirazredna je in imeli smo jo že pod Madžarsko, le da se je imenovala meščanska šola in da se je pouk vršil v madžarščini. Ob osvoboditvi so bili odločilni krogi mnenja, da zasluži pokrajina s stotisoč prebivalci, ki so ji Madžari privoščili eno samo meščansko šolo, da ji dajo lastni bratje popolno osemrazredno gimnazijo. Tako se je rodila gimnazija, ki smo jo občutili kot naravno posledico, kot simbol in afirmacijo osvoboditve in o kateri smo pričakovali, da bo sčasoma vso deželo spremenila v trdnjavo proti severu. Predstavljal naj bi možgane Slovenske Krajine, ki bi pogladi svoje živce v najoddaljenejšo vas. Takrat so bile oči vseh Prekmurcev obrnjene v Mursko Soboto in ta je bila takrat res kulturno središče, t. j. središče, ki je imelo za najširše plasti ljudstva tudi pozitiven pomen. Toda le dvema letnikoma osmošolcev je bilo sojeno, da maturirata doma. Prišli so težki časi, ki so jim štirje višje razredi podlegli.

Da nam je popolna gimnazija tako neobhodno potrebna kakor oči, o tem pričajo razen zemljevida gora resolucij in dokazov, ki so prepričevalni in vsakomur razumljivi. Da pokrajina, kakor je Slovenska Krajina, rabi svoje kulturno središče, je tako jasno, kakor je jasno, da Murska Sobota brez popolne gimnazije ne more predstavljati središča, zakaj dokler ne bo imela Slov. Krajina od Murske

Gospodarstvo v Slovenski Krajini

V gospodarskem oziru se je izvršila po prevratu v Slov. Krajini važna sprememba; veliki kompleksi grofovskih zemljišč so se razlástili in podelili agrarnim interesentom. Grofovska zemljišča so prej dosegala, a ponekod celo presegala velikost celokupnega zemljišča posameznih občin, sedaj pa jim je ostal le zakoniti maksimum. Kljub temu se stanje v gmošnem oziru ni mnogo izboljšalo. Kdor je prej hotel zemljo obdelovati in so mu to sredstva dopuščala, jo je lahko dobil od grofa za nizko najemnino v zakup, a kdor ni imel ne vprežne živine in ne drugih sredstev za obdelovanje, je lahko stopil pri grofu v službo, kjer je dobival del plačila v denarju, del pa v naravi. Davkov mu ni bilo treba plačevati in od vremenskih neprilik ni bil prizadet. Razen tega je imel stanovanje v poslopju na gmajni. Seveda je lahko dobilo to službo samo določeno število družin, kolikor so jih pač potrebovali za vsa poljska in v to stroko spadajoča dela. — Sezonski delavci so prej ravno tako morali iskati zaposlitve izven ožje domovine, kakor danes. Le v Ameriko so se nekoliko bolj pogosto izseljevali. Povečini so se zatekali v žitnico Jugoslavije, v severni del današnje Dunavske banovine. Poleg napornega dela so bili izpostavljeni izžemanju strogih in brezsrčnih agentov. —

Sedaj imajo ljudje zemljo, a povečini nimajo sredstev za obdelovanje, v splošnem pa ne zmorejo tistih par dinarjev za davek.

Kar se tiče obdelovanja samega, so kmetje precej konservativni. Kakor so delali dedje in pradedje, tako delajo sinovi. — Največ se seje pšenice in rži. V manjši meri in sorazmerno s potrebo za prehrano: krompir, ajda, proso. Če od katerega pridelka kaj ostane, se proda in to je poleg živine edini predmet za prodajo, kar pa šteje le pri dobri letini, ker drugače kruha ne samo ne ostaja, temveč primanjkuje.

Živina, ki je bila prejšnje čase glavni produkt za kritje režije pri gospodarstvu, je padla na smešno ceno. Prej je gospodar prodal bika in izkupiček je zadostoval za državne dajatve, za kritje stroškov pri kmetiji in za vzdrževanje družine. Danes si lahko gospodar z izkupičkom za bika kupi eno skromno obleko, ali plača nekaj najnujnejših obrtnikov, to je kolarja, kovača in morda čevljarja. Kljub temu, da je cena kmetijskim produktom tako padla, so ostale javne davščine iste in cene predmetov, ki jih mora kmet kupiti, skoraj iste. Kje je vzrok tega nesocialnega razmerja in kedar bo nastopilo zboljšanje?

J. Krožančar.

Našim prijateljem!

Ali ste že poravnali naročnino? Ali ste nam nabrali novih naročnikov - plačnikov? Vaše simpatije so nam dragocene, a same ne zadostujejo. Ne zahtevajte žrtev samo od drugih.

»Slovenija« zastopa svobodno-umno smer v tem pogledu, da pridejo v njej do besede mnenja, v kolikor podpirajo čiščenje pojmov in nazorov in s tem možnost iskrenega skupnega nastopa na osnovi jasnih spoznanj o tem, kar nas dejansko loči in kaj združuje. Tak list nam je bil od nekdaj potreben, a danes bolj kot kdajkoli. Ako hočete, da obstoja in napreduje, podprite ga s priporočanjem svojim znancem in pridobivanjem novih naročnikov — plačnikov.

D. S. Merežkovskij:

Napoleon

(23. nadaljevanje.)

Ne, »vse duše« tudi tukaj ne odkriva; če bi jo odkril, bi se morda Aleksander umaknil od groze.

Hkratu s pohodom v Iadijo zamišlja tudi pohod v Egipt, da bi vzdignil zoper Anglijo vse tri celine — Evropo, Azijo, Afriko. Ob istem času se pojavijo pred francoskimi pristani v Severnem in Atlantskem morju večja in manjša brodovja, ki izvajajo vrsto demonstracij; Irska, vznemirjena od francoskih agentov, se začne gibati; in lahke križarke bodo vdrle v vsa morja in širile grozo v vseh sovražnih vodah. Anglija, omamljena od vseh teh udarcev in ne vedoč, kako bi nanje odgovorila, se izčreplja v brezplodnih naporih, omahuje, prevzeta od groze, sredi tega »svetovnega viharja, tourbillon du monde«, brez moči preneha ustavljati se usodi obnovljene Francije, jo prizna za zmagovalko, in takrat pride nazadnje iz tega ogromnega pretresa dokončni mir.¹⁰

»Svetovni vihar« je svetovna revolucija, ki jo dovršuje Robespierre na konju, Napoleon, a »dokončni mir« je mir vsega sveta, je kraljestvo božje, adveniat regnum tuum, po evangeliju, ali »zemeljski raj«, »zlati vek«, redeunt Saturnia regna, po mesijanskem prerokovanju Vergilija.

Cesar je zblaznel, prav popolnoma je zblaznel. Nas vse z njim vred vzame hudič, in vse skupaj se bo končalo v strahovitem polomu! pravi mornariški minister Decrès.¹¹ Morda je nekaj podobnega okusil tudi Aleksander, ko je bral Napoleonovo pismo in ko je dodal k tej evropski, politični grozi rusko, skrivnostno grozo: »Napoleon — Antikrist.«

Pohlep po svetovnem gospostvu leži v njegovi naravi; mogoče ga je spremeniti, zadržati, ali uničiti ga ni mogoče, pravi Metternich. »Moje mnenje o tajnih namerah Napoleonovih se ni nikoli spremenilo: pošastni njegov načrt je bil vedno in je podjarmljenje vse celine pod oblast enega samega.¹²

Je li tako? Je li res Napoleon »zblaznel«? Na vsak način ne bolj, nego revolucija in vsa do danes od nje živeča evropska civilizacija, strjena lava, ugasli ognjenik revolucije. Ta mu je tudi zapustila dvoboja Francije z Anglijo za svetovno gospostvo in orožje za ta dvoboj — celinsko zaprtje. Misel o tem je sprejel že leta 1795 Odbor za javno blaginjo.¹³

Napoleon ve dobro, s kom se bori. Prvo rano mu je prizadejal pri obleganju Toulona angleški bajonet, in zadnjo — Waterloo, Sv. Heleno — mu prizadene prav tako Anglija. Toda to ga ne moti, da ne bi priznaval sovražni-kove moči in veličine. »Angleži so ljudje boljše vrste, nego Francozi... Če bi bil imel angleško vojsko, bi bil uspel in premagal svet... Če bi ne bil izvoljenec Francozov, ampak Angležev, bi bil lahko zgubil 1815. leta deset Waterloojev, a ne bi bil zgubil niti enega glasu v zbornici in niti enega vojščaka v vojski, in navsezadnje bi bil dobil igro.«¹⁴

Ali vprav to je, da ga Anglija, narodno bitje, ni mogla izbrati, a mogla je to storiti Francija, vesoljno bitje. »Anglija pričakuje, da vsakdo spolni svojo dolžnost; Francija veruje, da vsakdo umrje za svojo čast. Kaj je več, dolžnost ali čast — dolžnost do domovine ali čast pred svetom? Kaj je bolje za narod — žrtvovati svet sebi, ali svetu sebe? To vprašanje rešuje še vedno svetovna zgodovina narodov in ga ne more rešiti. V tem zmislu tudi ni odločen dvoboj Anglije s Francijo: narodnega bitja s svetovnim.

Anglija, otok, je omejena s seboj, zbrana je v sebi, prebiva v sebi; revolucionarna in pozneje cesarska Francija dela samo, da ruši svoje meje, gre iz sebe, hlepi po svetovnosti. Morda ne ljubi nihče tako svobode, kakor Angleži, — toda svoboda samo zase. Anglija je najbolj liberalna in konservativna in najmanj revolucionarna izmed vseh evropskih dežel. Svojo narodno revolucijo je dovršila pravočasno, in kaj malo jo briga svetovna revolucija. »Jaz sem Revolucija«, pravi Napoleon, in še ostreje, revolucionarnije: »Cesarstvo je Revolucija.« »Jaz sem Reakcija; Anglija je Reakcija« bi mogel reči vpričo francoske, svetovne revolucije vsak Anglež, od prvega lorda admiralitete do zadnjega mešetarja v cityju.

Toda nastal je ogromen nesporazum: Anglija postaja »zavetišče svobode«, njena zaslonba proti Napoleonu, podjarmitelju. »K sreči je narode rešila pregrada, ki je ni moglo premagati Bonapartovo orožje: nekaj kilometrov širok preliv je obvaroval svetovno civilizacijo.«¹⁵ Da so to verjeli v salonu gospe Rémusat, še ni tako čudno; bolj čudno je, da je to verjel in menda še danes verjame ves svet.

Napoleon »strašen samodržec« — je izza Francije, a kdo je izza Anglije? Lord Pitt, parlament, city, business, a morda tudi sleparija — bogatinstvo. Kaj je huje, en velik samodržec, »Robespierre na konju«, ali milijon majhnih sleparjev?

Toda vse je bilo križem, kakor da je sam vrag zmešal karte v tej goljufni igri: Francija-Revolucija se je prikazala kot reakcija; Anglija-Reakcija kot revolucija; svoboda kot suženjstvo; preteklost kot bodočnost, bodočnost kot preteklost. Prav kakor da bi se bila res vsa zemeljska celina pognala na morje, in da ni ostalo ne morja, ne celine, prišel je nov vesoljni potop, nastopil je kaos — začasno samo v duhovih, toda v resnici ostane vse ali hoče ostati vse, kakor je bilo. Pa ne ostane; umski kaos rodi dejan-

skega. Prvi njegov izrodek — svetovno vojno — smo že videli; morda vidimo še drugega — svetovno revolucijo. S tem nastopajočim kaosom se Napoleon bori, od njega je premagan.

Čut za mere, mezzotermine, ki ga ima v taki popolnosti Bonaparte, narodno bitje, kakor da ga zgubi Napoleon, vesoljno bitje. Ali tako pač mora biti: mera narodnega bitja in ta, kakor vesoljnega: tam je naša Evklidova geometrija treh izmer, a tu neznana nam geometrija »četrt izmere«. Morda se nam kaže ta nova mera Napoleona kot njegova »brezmernost« — »blaznost«. »Hruška vesoljnosti« še ni dozorela, to je tisto, česar ni razumel ali kar je prepozno razumel ta prezgodnji vsečlovek.¹⁶

Ne smemo tudi pozabiti, da se dozdeva v blaznici razumni človek kot blaznik, in da celo res lahko zblazni. Bližino blaznosti je čutil Napoleon: »Ne smemo leči na ležišče cesarjev, ne da bi se nalezli od njih blaznosti; tudi jaz sem zblaznel.«¹⁷

Toda glavni vzrok njegovega pogina ni »brezumnost«, ampak kakor se to sicer čudno sliši — prostodušje. Preveč lahko je verjel Aleksandrovim besedam na tilsitskem splavu: »Angleže črtim prav kakor vi!« »Pretkani in iažnivi Bizantince je prekanil Korzičana; vse je obljubljal, ničesar ni spolnil; pokazal se je, po besedi prerokovi, »kot zlomljeni trst, ki mu gre, če se kdo nasloni nanj, v roko in mu jo prebode«. Mehek in prijazen, kakor mah ruskih močvirij: stopiš nanj in se pogrežeš.

»Hotel sem prijateljski odtisniti Rusijo v Azijo,« »Ponudil sem ji Carigrad«, toda brez prelivov, grad brez ključa.¹⁸ Ključ je predragocen: on sam je vreden celega cesarstva; kdor ga ima, vlada svet.¹⁹ Zaradi prelivov se je razkrušil Tilsit.

Jeseni 1808. leta sta se vnovič sešla v Erfurtu dva cesarja. Ko je igralec Talma na odru spregovoril stih Voltairrejevega »Edipa«:

Prijateljstvo velikega moža je dar bogov
L'amitié d'un grand homme est un bienfait des dieux,
sta se Aleksander in Napoleon objela, toda ne več tako, kot na tilsitskem splavu: mnogo vode je že preteklo od takrat po Seni in Njemnu.

Počil je tilsitski porcelan; v Erfurtu ga popravljajo, toda tudi po popravilu je treba samo potrkat na stene počene vaze, da odgovori krivi in zloveščemu zvok: »Dvanajsto leto.«

II.

Vstaja narodov.

1809.

»Vsa Evropa se vzdigne zoper njega. Čim močnejše je zvaril narode, tem strašnejši bo razlet. Verjemite mi, če se le vzdržimo, Francija pade, izčrepana od svojih zmag.« To je rekel 1806. leta, po Jeni, pruski general Blücher, bodoči zmagovalac pri Waterloolu. Razlet je prišel prej, nego je morda Blücher mislil.

Da bi sklenil obroč evropskega zaprtja, od Gibraltarja do Visle, se je moral Napoleon polastiti Španije. Sodeč po naglici in lehkoti, s kakršno je general Junot 1807. leta zavzel Portugalsko, je mislil cesar, da se mu prav tako hitro in lahko posreči, zavzeti ves polotok. Ko je prejel eno polovico zapuščine — Francijo — od francoskega doma Bourbonov, ima tudi pravico na drugo polovico — Španijo — od španskih Bourbonov, — o tem ga je prepričal Mefistofeles Talleyrand.

Pod pretvezo pomoči generalu Junotu na Portugalskem koraka v marcu 1808. leta Muratov voj v Španijo in pride v Escorial pri Madridu, kjer je taka zmešnjava, da francoskim nosovom že diši po pečenki.

Asturijski princ Ferdinand, prestolni naslednik, sovrži prvega ministra Godoya, »Kneza miru«, temnega pretkanca, ki je postal ljubljeneec kraljice, vlada z njo nad starim, slaboumnim kraljem Karolom IV., ugonablja deželo in onečašča kraljevsko hišo. Zaradi Godoya se vrše spori sina z očetom in materjo, ki vedejo nazadnje do prave državljanske vojne. V Aranjuezu izbruhne upor v prilog nasledniku; razglase ga za kralja pod imenom Ferdinanda VII.; »Kneza miru« so zaprli v ječo in malone ubili, a stari kralj se je odpovedal prestolu v korist sinu.

15. aprila 1808. leta gre Napoleon v grad Marrac pri Bayonne-i, da bi nasledoval od blizu španske dogodke, in povabi tja vso špansko kraljevsko hišo — sina, očeta, mater in ljubimca. Vsi so željno pohiteli k njemu v upanju, da jim bo razsodnik. Toda 2. maja je izbruhnil v Madridu nov upor zoper francosko posedno vojsko. Murat ga za-duši v krvi; petnajst tisoč upornikov so poklali Mameluki.

¹⁰ Dostojevskij o Puškinu.

¹¹ Lacour-Gayet, 441.

¹² Vandal, I. c. I. 272.

¹³ Lacour-Gayet, 459.

¹⁴ Bourrienne, IV. 148.

Edino veselje - dobra knjiga
KNJIŽNE ZBIRKE
JUGOSLOVANSKE
KNJIGARNE

Vam nudijo, kar si želite / krasno knjižnico za mal denar / kvalitetno izbiro / sodobno opremo / nizko ceno / mesečno plačevanje

Krasen prospekt v bakrotisku na 16 straneh Vam na željo pošlje takoj in

zastonj

JUGOSLOVANSKA KNJIGARNA / LJUBLJANA

¹⁰ Vandal, I. c. I. 263.

¹¹ Marmont, III. 337.

¹² Taine, Les origines de la France contemporaine, ed. Hachette, IX. 124.

¹³ Vandal, I. c. II. 440—441.

¹⁴ Gourgaud, I. 33.

¹⁵ Rémusat, III. 221.